

## ИҚТИСОДИЙ МАТНЛАРНИ ТАРЖИМА ҚИЛИШ ХУСУСИЯТЛАРИ.

Шукурова Л.Ш. <sup>1</sup>

<sup>1</sup> Жиззах “Самбхрам” университети Укитувчи  
(95) 191-11-05, luba.shukurova@mail.ru

ИНФОРМАЦИЯ О  
СТАТЬЕ

## АННОТАЦИЯ:

## ИСТОРИЯ СТАТЬИ:

*Received: 09.06.2025**Revised: 10.06.2025**Accepted: 11.06.2025*

## КАЛИТ СЎЗЛАР:

*иқтисодиёт, бизнес,  
сегмент, интеграция,  
синхрон, илмий-техник,  
лексик, стилистик,  
терминология,  
маданиятлараро,  
методология*

*Ушбу мақола иқтисодиёт соҳасидаги илмий адабиётлар таржимасининг лексик ва стилистик хусусиятларини ўрганишга бағишланган. Ушбу турдаги таржима бир қатор хусусиятларга эга. Иқтисодий матнларни таржима қилиш нафақат иқтисодиёт ва бизнесда ишлатиладиган махсус атамаларни билишни талаб қилади. Бундан ташқари, таржимон умуман замонавий иқтисодиёт билан таниши бўлиши ва унинг ривожланишидаги умумий тенденцияларни ҳам, таржима қилинадиган матнлар билан боғлиқ бўлган иқтисодиёт сегментини ҳам аниқ тушуниши керак. Акс ҳолда, бугунги иқтисодиёт учун жуда муҳим бўлган ўзаро тушунча бузилиши мумкин. Жаҳон иқтисодиётининг глобаллашуви бу билан баҳслашиб бўлмайдиган ҳақиқатдир.*

Данная статья посвящена изучению лексических и стилистических особенностей перевода научной литературы в области экономики. Данный вид перевода имеет ряд особенностей. Перевод экономических текстов требует знания не только специальных терминов, используемых в экономике и бизнесе. Кроме того, переводчик должен быть знаком с современной экономикой в целом и четко представлять как общие тенденции ее развития, так и сегмент экономики, связанный с переводимыми текстами. В противном случае взаимопонимание, которое очень важно для современной экономики, может быть нарушено. Глобализация мировой экономики - это факт, с которым нельзя спорить.

**Ключевые слова:** экономика, бизнес, сегмент, интеграция, синхронный, научно-технический, лексический, стилистический, терминологический, межкультурный, методология.

This article is devoted to the study of the lexical and stylistic features of the translation of scientific literature in the field of Economics. This type of translation has a number of features. Translation of economic texts requires knowledge not only of special terms used in economics and business. In addition, the translator should be familiar with modern economics as a whole and clearly understand both general trends in its development and the segment of economics associated with the texts to be translated. Otherwise, the mutual understanding, which is very important for today's economy, can be broken. The globalization of the world economy is a fact that cannot be argued with.

**Keywords:** economy, business, segment, integration, synchronous, scientific and technical, lexical, stylistic, terminology, intercultural, methodology

Дунё мамлакатларининг аксарияти жаҳон иқтисодиётига интеграциялашган ва Жануби-Шарқий Осиёдаги бозорлар ва фонд биржаларидаги ўзгаришлар дарҳол Европа ва Америкадаги иқтисодиётнинг ҳолатига таъсир қилади. Аксинча, АҚШ ипотека тизимидаги муаммолар global молиявий инқирозга олиб келиши мумкин. Замонавий global иқтисодиётнинг бу табиати жуда кўп оқибатларга олиб келади. Ва энг муҳимларидан бири бу турли мамлакатлар ишбилармонлари ва мутахассислари ўртасида ўзаро бир бирини тушуниш зарурати пайдо булади. Гарчи инглиз тили халқаро алоқанинг универсал тили ва жаҳон иқтисодиётининг асосий тили деб даъво қилса-да, амалда инглиз тилидан таржима дунёнинг аксарият инглиз тилида сўзлашмайдиган мамлакатларида жуда талаб қилинадиган хизмат бўлиб қолмоқда. Тадбиркор учун нафақат инглиз тилини мукамал билиш, балки исталган вақтда матннинг инглиз ёки бошқа тилларга юқори сифатли таржимасини тезда олиш имкониятига эга бўлиш муҳимдир. Ва чет эллик ҳамкасблар билан шахсий музокараларда синхрон талқиндан фойдаланиш зарурати пайдо булади. Шунинг учун иқтисодий таржима бугунги кунда таржима хизматларининг энг талаб қилинадиган турларидан биридир. Ушбу ишнинг тадқиқот объекти молиявий-иқтисодий мавзулардаги илмий матнлар бўлиб, улар илмий-техник матнлар таржимасининг лексик ва стилистик хусусиятларини аниқлаш нуқтаи назаридан қизиқиш уйғотади. Тадқиқот мавзуси илмий матнларнинг сўз бойлиги ва фан соҳасидаги маданиятлараро алоқа воситаси сифатида таржима амалиётида унинг хусусиятларининг намоён бўлишидадир. Ишнинг долзарблиги глобал ҳамжамиятда маълумот алмашиш ва тарқатиш усули сифатида иқтисодий матнларни таржима қилишнинг аҳамияти ортиб бораётганлиги билан боғлиқ. Тадқиқотнинг мақсади илмий матнларнинг лексик ва стилистик хусусиятларини фан соҳасидаги алоқа воситаси сифатида бажарадиган вазифалари доирасида аниқлаш ва ушбу хусусиятларнинг иқтисодий матнларни таржима қилиш амалиётига таъсирини ўрганишдир. Тадқиқот мақсади қуйидаги вазифаларни белгилаб берди: Илмий соҳада маданиятлараро алоқа воситаси сифатида илмий матннинг умумий параметрларини аниқлаштириш. Узбек ва қозоқ тилларига нисбатан инглиз тилининг илмий услубининг хусусиятларини таъкидлаш.

Инглиз тилидаги илмий матнлар мисолида терминологияни ўрганиш. Илмий матнлар терминологиясини таржима қилишнинг асосий қийинчиликларини аниқлаш ва уларни ҳал қилиш йўллари аниқлаш. Тадқиқот материаллари АЕС компаниясининг хорижий компанияларининг молиявий ҳисоботларининг иқтисодий мавзуларининг инглиз тилидаги матнларини куриб чиқиш ва таҳлил қилиш муҳим аҳамиятга эгадир. Тадқиқот методологияси: иш матни қиёсий ва семантик таҳлил қилишга асосланган кенг қамровли методология ёрдамида амалга оширилади. Бизнинг ишимизда биз таржима муаммолари билан шуғулланган тадқиқотчиларнинг асарларига таянамиз: Федоров А. В., Паршин А., Комиссаров В. Н., Миняра-Белоручева Р. К., Латишев Л. К., Рецкера Я.И., Виноградов В. С.

Тадқиқот мавзусининг долзарблигини, унинг назарий ва амалий аҳамиятини асослайди, тадқиқотнинг объекти, предмети, мақсади ва вазифаларини белгилайди, иш усуллари ва тузилишини белгилайди. Таржиманинг назарий масалалари, таржима қилинган матнларнинг турлари, таржима турлари муҳокама қилинади, шунингдек таржима тушунчаси очиқ берилди, инфорацион таржиманинг асосий хусусиятлари тавсифланади, ушбу таржима тури учун таржима эквивалентлиги мезонлари белгиланади. Иқтисодий матнлар мисолида илмий терминологияни таржима қилиш муаммолари ва уларни ҳал қилиш бўйича таклифлар таҳлил қилинган. АЕС хизмат шартномаси мисолида таржиманинг лексик-грамматик ва стилистик хусусиятлари кўриб чиқилади; атамаларнинг ўрни ва уларнинг морфологик тузилиши ва уларни инглиз тилига таржима қилишнинг асосий усуллари; таржима жараёнида иштирок этадиган тилларнинг таркибий фарқлари билан боғлиқ қийинчиликлар очиқ берилган. Хулоса қилиб, ўтказилган тадқиқот натижалари умумлаштирилади ва хулосалар шакллантирилади.

Замонавий тилшунослик ўрганадиган кўплаб муаммолар орасида таржима ёки таржима фаолияти деб аталадиган тиллараро нутқ фаолиятининг лингвистик жиҳатларини ўрганиш муҳим ўрин тутади. Таржима инсон фаолиятининг қадимий туридир. Инсоният тарихида тиллари бир-биридан фарқ қиладиган одамлар гуруҳларининг пайдо бўлиши туфайли "икки тилли" кўп тилли гуруҳлар ўртасидаги мулоқотга ёрдам берадиган долзарб бўлиб қолди. Ёзув пайдо бўлиши билан таржимонларга расмий, диний ва ишбилармонлик характеридаги турли матнларни таржима қилган ёзма таржимонлар кўшилди. Таржима бошиданок муҳим ижтимоий вазифани бажариб, одамларга турли тилларда мулоқот қилиш имконини берди. Ёзма таржималарнинг тарқалиши одамларга бошқа халқларнинг маданий ютуқларидан кенг фойдаланиш имкониятини берди ва адабиёт ва маданиятларнинг ўзаро таъсири ва ўзаро бойишига имкон берди. Чет тилларини билиш ушбу тиллардаги китобларни асл нусхада ўқиш имконини беради. "Таржима" тушунчаси билан қамраб олинган фаолият доираси жуда кенг. Шеърят, бадиий адабиёт, журналистика, турли билим

соҳаларидаги илмий ва оммабоп илмий китоблар, дипломатик китоблар бир тилдан иккинчи тилга таржима қилинади.

Хужжатлар, иш қоғозлари, мақолалар, мақолалар ва сиёсий арбобларнинг нутқлари, маърузачиларнинг нутқлари, газета маълумотлари, турли тилларда сўзлашадиган ва оғзаки воситачи - "таржимон" ёрдамига мурожаат қилишга мажбур бўлган одамларнинг суҳбатлари, филмлар такрорланади. "Таржима" сўзи таниқли ва умуман тушунарли бўлганларга тегишли, аммо у инсон фаолиятининг алоҳида турини ва унинг натижасини белгилаш сифатида тушунтириш ва терминологик таърифни талаб қилади. Миняр-Белоручев Р. К. таржимани алоқа таркибий қисмларини икки барабар оширадиган нутқ фаолияти тури сифатида белгилайди, унинг мақсади манба ва қабул қилувчи томонидан ишлатиладиган кодлар мос келмайдиган ҳолларда хабарни узатишдир. Швайцер А. Д. таржимани одамлар ўз фикрларини турли тилларда ифода этганда тилнинг алоқа функциясини бажаришини таъминлайдиган муҳим ёрдамчи восита сифатида изоҳлайди. Таржима-бу тиллараро алоқа ҳаракати. Комиссаров В. Н. таржимани тиллараро алоқанинг ҳақиқий актларида икки тилдаги лингвистик ва нутқ бирликларини таққослаш бўйича кенг кўламли табиий тажриба сифатида кўриб чиқади ва уни ўрганиш ушбу тилларнинг ҳар бирида "бир тилли" тадқиқотлар доирасида номаълум бўлиб қолиши мумкин бўлган муҳим хусусиятларни кашф этишга имкон беради. Чет эллик тадқиқотчиларнинг, хусусан, Лейпсиг мактабининг таржима тушунчалари Совет таржимашунослари билан яқин ҳамкорликда ишлаб чиқилган ва асосан уларнинг ишларига мос келади. Немис тилшуноси О. Каде таржимани икки тилли мулоқотнинг энг муҳим қисми сифатида белгилайди, унинг иштирокчилари турли тил кодларида гаплашади. Бундай алоқа жараёнида таржимон уч томонлама функцияни бажаради: инглиз тилидаги хабарни қабул қилувчи, транскодлаш ҳаволаси ва инглиз тилидаги хабарни юборувчи. А. Нойберт таржима ҳақида тиллараро маданиятлараро мулоқот жараёни сифатида гапиради, унда манба матнини мақсадли таржима таҳлили асосида янги лингвистик ва маданий муҳитда асл нусхасини алмаштирадиган иккиламчи таржима матни яратилади. Акс ҳолда, таржима хабарнинг ўзида ўзгаришларни талаб қилиши мумкин бўлган таъсир (прагматик муносабат) хусусиятини сақлаб, хабарларни қабул қилиш доирасини кенгайтиришни англатади.

Ушбу ишда биз Федоров А. В. нинг нуқтаи назарига амал қиламиз, бу таржимани англатади.:

1) ақлий ҳаракат шаклида содир бўладиган ва бир манба тил (лар) да пайдо бўлган нутқ асари(матн ёки оғзаки нутқ) бошқа таржима тил(лар) да қайта яратилишидан иборат бўлган жараён;

2) бу жараённинг натижаси, яъни янги нутқ иш (матн ёки оғзаки нутқ). оғзаки сўз) ҳақида. Таржимонга таржима қилинган материалнинг у ёки бу тури томонидан қўйиладиган барча ноёб талабларга қарамай, иқтидор ва ижодий ташаббус

---

даражасидаги, у ёки бу ҳолатда зарур бўлган маълумотларнинг ҳажми ва хусусиятидаги барча фарқларга қарамай, ушбу фаолиятнинг барча турлари учун иккита қоида умумийдир.:

1) таржиманинг мақсади-уни билмаган ўқувчини (ёки тингловчини) ушбу матн билан (ёки оғзаки нутқ мазмуни билан) иложи борида яқиндан таништириш;

2) 2) таржима қилиш бошқа тил орқали илгари ифода этилган нарсаларни бир тил орқали тўғри ва тўлиқ ифодалашни англатади. (Узатишнинг содиқлиги ва тўлиқлиги-бу ўз таржимаси ва ўзгариши, ўзгартириш ёки қисқартиришдан, барча турдаги "мослашувлар"дан фарқ қилади). Таржимани икки тил тизимининг ўзаро боғлиқ ишлаши сифатида белгилайдиган таржиманинг умумий тавсифи ва ушбу таърифдан келиб чиқадиган хулосалар ҳар қандай таржима актига талуклидир. Ҳақиқий таржима фаолияти таржимонлар томонидан турли шароитларда амалга оширилади; таржима қилинган матнлар мавзу, тил, жанр жиҳатидан жуда хилма-хилдир; таржималар ёзма ёки оғзаки шаклда амалга оширилади, таржимонларнинг таржиманинг аниқлиги ва тўлиқлиги бўйича ҳар хил талаблар мавжуд ва ҳоказо. Таржиманинг айрим турлари таржимондан махсус билим ва кўникмаларни талаб қилади. Бу фарқларнинг барчаси, қанчалик аҳамиятли кўринмасин, таржима жараёнининг моҳиятини, унинг умумий лингвистик асосини ўзгартирмайди. Таржиманинг ҳар қандай тури, биринчи навбатда, тилларнинг нисбати билан белгиланадиган барча хусусиятларига эга таржима бўлиб қолади. Ушбу хусусиятлар таржима фаолияти турларини (таржима турлари) илмий таснифлашни ва ҳар бир turning ўзига хос хусусиятларини батафсил ўрганишни талаб қилади. Расмий бизнес матнларининг таржимаси тўлиқ таркибни узатишга қаратилган. Кўпгина ҳолларда матнларнинг шакли стереотипикдир. Европа тиллари юқори маданиятга ва ёзма ёзишмаларни стандартлаштиришга эга. Замонавий узбек тилида аниқланган нутқ нақшлари анча кам. Шунинг учун, таржима қилишда баъзан сўзма-сўз такдимотга мурожаат қилиш керак. Сўзма-сўз таржима қилиш техникаси кўпинча норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни таржима қилишда қўлланилади, бу ерда ҳар бир сўз муҳим ва эркин талқин қилиш мумкин эмас. (масалан, халқаро қонун ҳужжатлари ва шартномаларнинг таржимаси). Ишбилармонлик ёзишмалари тили ва технология тилининг асосий хусусияти-бу ҳиссий элементларнинг деярли тўлиқ йўқлигида материални аниқ ва аниқ такдим етиш; улар масаланинг моҳиятини ўзбошимчалик билан талқин қилиш имкониятини амалда истисно қиладилар.

3) Шунинг учун, яхши бизнес таржимаси жавоб бериши керак бўлган асосий талаблар:

4) 1) аниқлик-асл нусхада талқин қилинган барча қоидалар таржимада кўрсатилиши керак.;

5) 2) ихчамлик-асл нусханнинг барча қоидалари қисқача ва қисқача баён қилиниши керак;

6) 3) аниқлик-таржима тилининг ихчамлиги ва ихчамлиги луғат тақдимотига ва уни тушунишга халақит бермаслиги керак;

7) 4) саводлилик - таржима матни асл тилнинг синтактик конструкцияларидан фойдаланмасдан, адабий тилнинг умумийроқ этилган меъёрларига мос келиши керак. Сарлавҳанинг таржимаси, агар у саволнинг моҳиятини очиқ берса, асл нусхага яқин бўлиши керак, аммо агар у қисқа ёки реклама характерида эга бўлса, таржимон ундан кейинги фойдаланиш учун қисқача изоҳ беради.

ахборот мақсадида. Асл матнда топилган барча қисқартмалар умумий қабул қилинган ва махсус қисқартмаларга мувофиқ ҳал қилиниши керак. Шифрлаб бўлмайдиган қисқартмалар асл тилда қолади.

Таржима матнида қуйидаги сўзлар ва жумлалар асл имлосида қолади:

- сўзлар ва жумлалар асл тилда эмас.;

- маҳсулотлар ва қурилмалар маркаларининг қисқартирилган номлари; - хорижий босма нашрларнинг номлари.

Таржима матни таржима қилинади:

- муассаса ва ташкилотларнинг бўлинмалари ва бўлимларининг номлари;

- лавозимлар, унвонлар, илмий даражалар, унвонлар;

- белгиланган амалиётга мувофиқ тегишли номлар ва унвонлар. Таржима матни транскрипсия қилинади:

- машҳур фамилияларнинг анъанавий имлосига асосланган хорижий фамилиялар, тегишли исмлар ва исмлар;

- чет ел фамилияларидаги мақолалар ва предлоглар;

- хорижий фирмалар, компаниялар, акциядорлик жамиятлари, корпорациялар, консернлар, монополиялар, саноат бирлашмаларининг номлари;

- компания номларидаги боғловчилар ва предлоглар;

- машиналар, жиҳозлар, кимёвий моддалар, маҳсулотлар, материалларнинг товар номлари.

Улар таржима матнида узбекча эквивалентлар билан алмаштирилади.:

- илмий-техник атамалар;

- географик номлар.

Таржима матни кундалик ҳаёт ва ижтимоий ҳаётнинг ўзига хос хусусиятлари, тарихи, географик ва иқлим шароити билан боғлиқ аниқ сўз ва ибораларнинг миллий ўзига хослигини сақлайди.

Мураккаб терминологик гуруҳнинг таржимаси қуйидаги кетма-кетликда бажариладиган мантиқий аниқланган операциялар сериясидир:

1) калит сўзни аниқлаш ва чап ва ўнгдаги чегараларни белгилашдан иборат терминологик гуруҳни аниқлаш, яъни.узок чап (охирги аниқловчи) таъриф ва ўта ўнг (препозиция) таъриф.;

2) гуруҳнинг асосий мазмунли элементи сифатида калит сўзнинг таржимаси. Таржима қилишда калит сўз инглиз тилига хос бўлган ўта ўнг позициядан рус терминологик гуруҳлари тузилишига хос бўлган чап ёки ўта чап позицияга ўтади.;

3) калит сўзнинг таржимаси биринчи аниқлик билан бирга, яъни. таянч сўзга енг якин чап таъриф (ЛО1). Агар гуруҳнинг асосий сўзи " тизим "кенг атамаси бўлса, унда унга қўшма таржима қилиш учун" қандай тизим?"Жавоб" бошқарув тизими"бўлади;

4) калит сўзнинг аниқланган маъносини иккинчи аниқлик чап таърифи (ЛО2) билан бирга таржима қилиш. Бунинг учун савол "қандай бошқарув тизими?"Жавоб:" самолётларни бошқариш тизими";

5) калит сўзнинг икки марта аниқланган маъносини учинчи аниқлаштирувчи таъриф (ЛО3) билан биргаликда таржима қилиш ва ҳоказо.

Шундай қилиб, инглиз терминологик гуруҳи уни қуриш тартибида таржима қилинади, яъни.ўнгдан чапга. Гуруҳга киритилган оддий атамаларнинг таржимаси етарли бўлиши ва соҳа мутахассислари томонидан қабул қилинган маъноларга мос келиши керак.

Матн таржима объекти сифатида

Матн-бу ёзма иш ёки ёзиб олинган ёки оғзаки нутқ сегментларининг ички ташкил этилган кетма-кетлиги бўлиб, унинг мазмуни ва тузилиши жиҳатидан нисбатан тўлиқдир. Ишни бошлашдан олдин таржимон қайси турдаги матнни таржима қилмоқчи эканлигини аниқлаш учун матн таҳлилидан фойдаланиши керак. Худди шундай, таржимани баҳолашда, биринчи навбатда, таржимани нотўғри мезонларга кўра баҳолаш хавфини олдини олиш учун асл нусха қайси турдаги матнларга тегишли эканлиги ҳақида аниқ тасаввурга ега бўлиш керак. Таржима жараёни талабларига жавоб берадиган ва амалда топилган барча турдаги матнларга тааллуқли матнларнинг типологияси таржималарни объектив баҳолаш учун ажралмас шартдир. Таржима тамойиллари ёки махсус таржима усуллари танлаш тўғрисида хулоса чиқаришга имкон берадиган матнларнинг типологиясини ишлаб чиқишга бир қатор уринишлар мавжуд. Бу таржима усуллари нафақат ўқувчилар доираси ва таржиманинг махсус мақсади билан белгиланишини тушунишни кўрсатади. Л. К. Латинцев матнларининг

таснифи одатда прагматик (таркибга йўналтирилган) матнларнинг одатий асосий фарқланишига ўхшайди. ва бадий (шаклга йўналтирилган) матнлар. Амалда топилган матнларнинг хилма-хиллигини тўрт турдаги матнлар доирасида таснифлашга уринишлар шундан келиб чиқиши керакки, ҳар бир матн тури, юқорида кўрсатилган асосий хусусиятларнинг ролига қараб, ўзини жуда кўп сонли матн турларига бўлиш мумкин. Матн тури асосан усулни танлаш ва таржимада сақланиши керак бўлган нарсанинг аҳамиятлилик даражасини белгиласа, матн тури таржимон томонидан қайси тил ичидаги нақшларни ҳисобга олиш кераклигини аниқлайди. Таркибга йўналтирилган матнларнинг турига қуйидагилар кириши мумкин: матбуот ҳисоботлари ва шарҳлари, ҳисоботлар, тижорат ва бизнес ёзишмалари, маҳсулот спецификациялари, техник қурилмалар учун фойдаланиш бўйича кўрсатмалар, patent тавсифлари, сертификатлар, расмий ҳужжатлар, барча турдаги ўқув ва махсус адабиётлар, тадқиқотлар, ҳисоботлар, рисоалар, гуманитар фанларнинг махсус матнлари, табиий фанлар ва техника фанлари. Таркибга йўналтирилган ва шаклга йўналтирилган матнлар ўртасидаги фарқ таркибга йўналтирилган матнларнинг ўзига хос хусусиятга эга эканлигини англатади.

